Վերաինտեգրման և համագործակցության միջոցով դեպի խաղաղության հաստատում Ադրբեջանի Հանրապետության Լեռնային Ղարաբաղի Մարզում

Էլմար Մամեդյարով

Նկարում՝ Ադրբեջանի նախագահ Իլհամ Ալիևը Հեյդար Ալիևին պատկերող պաստառի առջև

Աղբյուրը՝ Ռոյթերս/Սերգեյ Կարպուխին

Էլմար Մամեդյարովը 2004 թվականից ի վեր Ադրբեջանի Հանրապետության արտաքին գործերի նախարարն է: Նա Կիևի պետական համալսարանի, ԽՍՀՄ Դիվանագիտական ակադեմիայի և Բրաունի համալսարանի Արտաքին քաղաքականության մշակման կենտրոնի շրջանավարտ է: Մինչ նախարարի պաշտոնը ստանձնելը, նա աշխատել է Ադրբեջանի դիվանագիտական առաքելություններում՝ Միավորված ազգերի կազմակերպությունում, Միացյալ Նահանգներում և Իտալիայում:

Ադրբեջանի Հանրապետության Լեռնային Ղարաբաղի մարզում և դրան հարող տարածքներում ընթացող ռազմական հակամարտության արդյունքում երկրի տարածքի շուրջ մեկ հինգերորդ մասը գտնվում է հակառակորդի վերահսկողության տակ, իսկ յուրաքանչյուր ութ բնակչից մեկը դարձել է փախստական կամ տեղահանվել հայրենի բնակավայրից: Ադրբեջանի կառավարության ռազմավարությունը նպատակաուղղված է բոլոր գրավյալ տարածքների ազատագրմանը, հարկադրաբար տեղահանված անձանց իրենց հայրենի վայրեր վերադարձնելուն և տևական խաղաղության և կայունության հաստատմանը Լեռնային Ղարաբաղի մարզում, ինչպես նաև ամբողջ Հարավային Կովկասում:

Հակամարտության կարգավորման իրավական և քաղաքական բաղադրիչները հիմնված են միջազգային իրավունքի նորմերի և սկզբունքների վրա, որոնք ամրագրված են Միավորված ազգերի կազմակերպության (ՄԱԿ) Անվտանգության խորհրդի թիվ 822, 853, 874 և 884 բանաձևերում, ինչպես նաև Եվրոպայի անվտանգության և համագործակցության կազմակերպության (ԵԱՀԿ) համապատասխան փաստաթղթերում և որոշումներում: ՄԱԿ-ի Անվտանգության խորհրդի վերոնշյալ բանաձևերն ընդունվեցին 1993 թվականին՝ ի պատասխան Ադրբեջանի տարածքների զավթման և վերահաստատեցին Ադրբեջանի Հանրապետության անկախությունը, տարածքային ամբողջականությունը և Ադրբեջանի ու տարածաշրջանի մյուս բոլոր պետությունների միջազգային սահմանների անձեռնմխելիությունը:

Չնայած ԵԱՀԿ-ի շրջանակներում ավելի քան տաս տարի ընթացող միջնորդական ջանքերը միշտ չէ, որ հետևողական են եղել, և, բացառությամբ հրադադարի հաստատման, դեռևս իրական արդյունք չեն գրանցել՝ Ադրբեջանը շարունակում է հավատարիմ մնալ հակամարտությանը ԵԱՀԿ Մինսկի խմբի շրջանակում կարգավորման մասին ձեռք բերված համաձայնությանը: Այնուամենայնիվ, խաղաղության հաստատման գործընթացի հաջողությունը կախված է նաև ձեռք բերված համաձայնությանը հավատարիմ մնալու Հայաստանի պատրաստակամությունից և գործընթացի նկատմամբ կառուցողական մոտեցում ցուցաբերելուց, ինչպես նաև ԵԱՀԿ-ի անդամ բոլոր երկրների, հատկապես՝ Մինսկի խմբում ներկայացված պետությունների և Մինսկի խմբի համանախագահների ակտիվ մասնակցությունից: Մենք պատրաստ ենք շարունակել բանակցությունները Հայաստանի հետ Ադրբեջանի տարածք ռազմական ներխուժման և դրանց զավթման հետևանքները վերացնելու նպատակով :

Մենք բարձր ենք գնահատում նաև միջազգային տարբեր կազմակերպությունների, մասնավորապես Միավորված ազգերի կազմակերպության և Եվրոպայի խորհրդի դերը միջազգային հանրության ընդհանուր դիրքորոշումը ձևավորելու և համախմբելու գործում, ըստ որի՝ հարգվում է Ադրբեջանի տարածքային ամբողջականությունն ու դատապարտվում է երկրի տարածքների գրավման և տխրահռչակ էթնիկ զտումների փաստը: Այն ուղղված է նաև այնպիսի խնդիրների լուծմանը, որոնց նկատմամբ ուշադրության պակասը կարող է խաղաղության հաստատման բանակցությունների ճանապարհին լուրջ արգելքների առաջացման պատճառ հանդիսանալ և անկանխատեսելի հետևանքներ ունենալ: Այսպես, ՄԱԿ-ի Գլխավոր վեհաժողովի 59-րդ նստաշրջանի օրակարգում «Իրավիճակը Ադրբեջանի գրավյալ տարածքներում» հարցի ընդգրկումը կարևորագույն դեր խաղաց Ադրբեջանի գրավյալ տարածքներում հայերի կողմից ապօրինի վե-

րաբնակեցման գործընթացին ուշադրություն հրավիրելու, ինչպես նաև այդ վտանգավոր ձեռնարկումը կասեցնելուն ուղղված հրատապ քայլեր ձեռնարկելու տեսանկյունից:

Սույն հոդվածը գրվում է մի ժամանակահատվածում, երբ հակամարտության կարգավորման ճանապարհին համեստ դրական նշաններ են ի հայտ գալիս: Ադրբեջանը հստակորեն և աներկբայորեն արտահայտել է իր ձգտումը դեպի խնդրի կառուցողական լուծում՝ հիմնված այսպես կոչված Պրահայի գործընթացի վրա և նպատակ ունի առավելագույնս օգտագործել ձեռքի տակ ունեցած քաղաքական ու դիվանագիտական բոլոր միջոցները:

Ադրբեջանի տարածքային ամբողջականությունը չի կարող փոխզիջման առարկա լինել: Մենք մեր տարածքներից մեկ թիզ անգամ չենք զիջի: Ադրբեջանը պատերազմ չի ուզում և շարունակում է հավատարիմ մնալ խնդրի խաղաղ կարգավորմանը: Սակայն, եթե կանխամտածված քայլեր ձեռնարկվեն տարածքների գրավման առկա ստատուս քվոն առավել ամրապնդելու ուղղությամբ, ապա Ադրբեջանը պատրաստ կլինի բանեցնելու որևէ այլ հասանելի միջոց իր տարածքային ամբողջականությունը արդարացիորեն վերականգնելու նպատակով: Տարածքների զավթման և էթնիկ զտումներ իրագործելու գործելաոճը անհամատեղելի են համամարդկային և եվրոպական արժեքների հետ և հակասում են խաղաղության, ժողովրդավարության, կայունության և տարածաշրջանային համագործակցության սկզբունքներին ու գաղափարներին:

Քողարկելու համար Ադրբեջանի հանդեպ իր հարձակողական քաղաքականությունը, հայկական կողմը հաճախ շահարկում է ազգերի ինքնորոշման միջազգային իրավունքի սկզբունքը: Մինչդեռ իրականում վերոհիշյալ իրավունքի իրացումը, ինչպես նշվում է համապատասխան միջազգային փաստաթղթերում, չի ենթադրում միակողմանի անջատում, այլ մի լեգիտիմ գործընթաց է, որն իրականացվում է միջազգային և տեղական օրենքներին համապատասխան և դրանց սահմաններում: Ընդրո առարկա հակամարտության համատեքստում ինքնորոշման հարցին անդրադառնալիս ակնհայտորեն վճռորոշ գործոն է դառնում այն, որ Ադրբեջանի տարածքից որևէ հատված անջատելը հակասահմանադրական է և հակասում է միջազգային իրավունքի հիմնարար նորմերին, մասնավորապես նրանց, որոնք արգելում են ուժի կիրառումը և տարածքների զավթումը:

Ինքնորոշման իրավունքի հանդեպ մեր վերաբերմունքը բխում է դրա ճշմարիտ արժեքից և նախատեսում է Լեռնային Ղարաբաղի մարզի հայ և ադրբեջանական համայնքների խաղաղ գոյակցության, համագործակցության և անհրաժեշտ այլ պայմանների ապահովում, որոնց շրջանակներում վերջիններս հնարավորություն կունենան արդյունավետորեն իրացնելու պետության հասարակական և քաղաքական կյանքին մասնակցելու իրենց իրավունքը, ներառյալ մարզի բոլոր մակարդակներում լեգիտիմ իշխանություններ ձևավորելը:

Մենք վստահ ենք, որ Լեռնային Ղարաբաղի մարզի իրավական կարգավիճակը կարող է հստակեցվել միայն Ադրբեջանի թե՛ ադրբեջանցի, թե՛ հայ քաղաքացիների լիարժեք և հավասար մասնակցությամբ՝ օրինական և ժողովրդավարական գործընթացի շրջանակներում: Չնայած վերը նկարագրված հեռանկարը կանխատեսվում է իրականություն դարձնել խաղաղության հաստատման գործընթացի եզրափակիչ փուլում, այնուամենայնիվ անտրամաբանական կլիներ ակնկալել, որ նախանշված ռազմավարությունն իրականություն կդառնա, քանի դեռ չի վերականգնվել Ադրբեջանի ինքնիշխանությունը գրավյալ բոլոր տարածքների նկատմամբ և քանի դեռ բռնի տեղահանված ադրբեջանցի բնակչությունն անվտանգ և արժանապատիվ կերպով չի վերադարձել այդ տարածքներ:

Համաձայնության հասնելուն պես, կարիք կլինի, որ միջազգային հանրությունը սատար կանգնի և երաշխավորի այդ համաձայնագրի իրագործումը բազմազգ խաղաղապահ ուժեր տեղակայելու, ականազերծմանն օժանդակելու, հաղորդակցության ուղիներն ու հողերը վերականգնելու, ինչպես նաև Լեռնային Ղարաբաղի մարզի բնակչությանն անվտանգության երաշխիքներ տրամադրելու (ներառյալ ադրբեջանցի և հայ համայնքների համար տեղական ոստիկանական ուժեր ձևավորելու միջոցով: Ադրբեջանի կառավարությունը պատրաստակամ է բոլոր հնարավոր եղանակներով օժանդակել միջազգային հանրությանը ենթակառուցվածքների վերականգնման և տնտեսական զարգացման, ինչպես նաև տեղական տնտեսության մեջ ներդրումներ ներգրավելու գործում:

Հակամարտության կարգավորման ընթացքում հատուկ ուշադրություն պետք է դարձնել հաղորդակցման ուղիների հարցին: Նրանք, ովքեր ծանոթ են հակամարտությանը, հաճախ են բախվում «միջանցքներ» կամ «ազատ հաղորդակցություն» հասկացություններին: Ադրբեջանն առաջարկում է անցում կատարել այդ հասկացության սահմանափակ, թշնամական ընկալումներից դեպի «միջանցք»՝ որպես մարզում հաղորդակցման բոլոր հնարավորությունների՝ ի շահ երկու կողմերի օգտագործման ընկալման: Այս մոտեցումը առանձնահատուկ նշանակություն է ստանում այսպես կոչված «Լաչինի միջանցքի» դեպքում, որը կարևոր է ինչպես Լեռնային Ղարաբաղի մարզի հայ բնակչությանը Հայաստանին կապելու, այնպես էլ Ադրբեջանի և Ադրբեջանին պատկանող Նախիջևանի Ինքնավար Հանրապետության միջև Հայաստանի տարածքով հաղորդակցություն ապահովելու տեսանկյունից: Լաչինի ճանապարհի համատեղ օգտագործումը Աղդամ- անքենդի-Շուշա-Լաչին-Գորիս-Շահբուզ-Նախիջևան և հակառակ ուղղությամբ (հետագայում նաև դեպի Թուրքիա դուրս գալու հնարավորությամբ) կարող է Ադրբեջանին և Հայաստանին անվտանգ և երաշխավորված հաղորդակցության հնարավորություն տալ: «Լաչինի միջանցքի» շահագործման այս եղանակը շատ ավելի կարևոր արդյունքների կարող է հանգեցնել, քան երկու երկրների միջև ուղղակի տրանսպորտային հաղորդակցությունից բխող գործնական օգուտները: Այս ճանապարհը կարող է քաղաքական, տնտեսական և միջտարածաշրջանային մեծ կարևորություն ունեցող «խաղաղության ուղու» վերածվել:

Հայ-ադրբեջանական պատերազմը հսկայական վնասներ բերեց և անասելի տառապանքի պատճառ դարձավ հարյուր հազարավոր տեղահանված մարդկանց համար, ովքեր արդեն ավելի քան մեկ տասնամյակ զրկված են կենսագործունեության պատշաճ պայմաններից: Հաշվի առնելով այդ մարդկանց հայրենի տուն վերադառնալու մեծ ցանկությունը՝ նրանց խնդիրների իրական լուծում կարող է գտնվել միայն հակամարտության երկարաժամկետ կարգավորման դեպքում: